

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.28>**В. Д. Бондаренко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4100-8554>

аспірант кафедри міжнародних відносин та світової політики

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ США ПРОТИ ІРАНУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІДНОСИНИ МІЖ ОБОМА КРАЇНАМИ

Еволюція економічних механізмів стримування почала розвиватись у відношенні Ісламської Республіки Іран ще з початку Ісламської Революції (1978–1979), результатом якої стало повалення правлячого про-демократичного та західно-орієнтованого режиму шаха Мохамеда Рези Пехлеві. Приводом для цього послугував напад на американське посольство та його співробітників у Тегерані 4 листопада 1979 року групою іранських студентів. Вони вимагали від Вашингтону видати на той час перебуваючого у Сполучених Штатах Америки шаха Пехлеві назад до Ірану для проведення суду над ним, а також повернути вивезені їм коштовності (52 із 66 заручників знаходились в заточенні 444 дні та були визволені лише 20 січня 1981 року). На той час, офіційний Вашингтон вчинив дуже жорстокий режим на Тегеран за посередництва указу президента Джимі Картера від 14 листопада 1979 року про відмову від закупівлі іранської нафти, іранські вклади в були заморожені в американських та закордонних банках, був заборонений продаж запчастин для воєнного призначення. З моменту розриву дипломатичних відносин у квітні 1980 року була введена заборона на експорт американських товарів в Іран, включаючи і продовольчі товари, медикаменти, фінансові перекази в цю країну, а також імпорту іранських товарів. Січень 1982 року зафіксував відміну ембарго на торгівлю, проте обмеження на фінансові операції продовжували діяти.

Наступними роками санкційний режим США по відношенню до Ісламської Республіки неодноразово корегувався, частина заборон була відозмінена, або і зовсім скасована, інша частина була підсилена, вводились нові обмеження. Причинами для введення санкцій стала підтримка тероризму, порушення прав людини, розвиток ракетно-ядерної програми. Відповідно, 28 вересня 1984 року адміністрація Рональда Рейгана ввела додаткові міри контролю над експортом в Іран за рахунок включення країни у список держав, які підтримують тероризм. 29 жовтня 1987 року Сполучені Штати знову посилили санкції, був обмежений імпорту іранських товарів, перш за все, нафти. У листопаді 1990 року американські нафтові компанії отримали дозвіл на імпорту обмеженої кіль-

кості нафти з Ірану. Через два роки закон щодо «не розповсюдження озброєння у відношенні Ірану та Іраку» 1992 року заборонив постачання продукції подвійного призначення та звичайних санкцій проти третіх країн. Особливого контролю над міжнародною поведінкою інших країн додав «закон Д'Амато» 1996 року, який був покликаний встановити санкції проти третіх країн, які інвестують відповідні кошти у нафтову промисловість Ірану або Лівії. На зміну йому у 2006 році прийшов закон щодо «підтримки свободи в Ірані», а у 2016 році від був продовжений ще на десять років, за рахунок розвитку іранської ядерної програми, яка розповсюдила санкції на банківську систему, компанії та фізичних осіб цієї країни, які пов'язані із атомною та військовою промисловістю [1].

Відповідно, період із 2006 року по 2016 рік вважаємо періодом потепління у відносинах, адже Ісламська Республіка Іран вступила у переговори щодо своєї ядерної програми із «великою шісткою» посередників (Франція, Німеччина, Великобританія, США, Росія та КНР), а також із приходом до влади у Сполучених Штатах у 2009 році демократичної адміністрації Барака Обами у двосторонніх відносинах почалось свого роду «зближення сторін». Зі списку санкційного режиму був виведений список товарів, також був зняті деякі жорстокі заборони. Наприклад, у 2007–2009 рр. американські компанії мали дозвіл на експорт в Іран продукції сільського господарства, також деякі лікарські засоби, а також відповідно імпортувати звідти ікру, фісташкові горіхи та килими. У 2009 році до списку дозволених до експорту товарів було додано також у видавничу продукція, у 2010 році був знята заборона на продаж в Ірані виробленого американськими компаніями програмного забезпечення для комп'ютерів, у 2013 році – вже навіть технічних засобів зв'язку – а саме комп'ютерів. У вересні 2013 року адміністрація Барака Обами дозволила працювати в Ірані не комерційним організаціям, головною метою яких було зменшення впливу після стихійних лих, охороною природи, захистом прав людини, а також підтримували доволі серйозний контакт із спортивними асоціаціями.

Проте, варто зазначити, що попри такий доволі демократичний підхід адміністрації Б. Обами, все ж таки Вашингтон неодноразово продовжував вчиняти супротив та тиск на Тегеран у співвідношенні із «подвійним підходом», який передбачав можливість як розширення економічної співпраці, так і посилення санкційної політики. Одночасно із пом'якшенням ряду обмежень у відношенні Ірану вводились нові санкції. Для прикладу, варто взяти періодизацію із 2010–2012 року в чорний список були додані транспортні, нафтохімічні, енергетичні, суднохідні, суднобудівні, морські порти, а також телекомунікаційні компанії. Більше того, було накладені певні обмеження командуванням Корпусом вартових ісламської революції (КВІР, елітні частини воєнізованих частин Ірану) а також народного ополчення «басідж». У лютому 2012 року Обама підписав указ, який блокував активи уряду та фінансових частин, що обмежило можливість Ірану, в тому числі у Центрального банку. У лютому 2013 року був розширений список тих, хто підпадає під санкції транзакції із іранськими фінансовими установами, що обмежило можливість Ірану мати у розпорядженні дохід від продажу нафти, розміщеними на рахунках у закордонних банках. У червні 2013 року американським банкам, фінансовим інституціям та компаніям було заборонено мати будь-які контакти та фінансову діяльність із компаніями, які ведуть операції з використанням іранської грошової одиниці – ріалом. Таким чином, ріал був виключений із міжнародної фінансової системи.

Частково, обмежувальні заходи у відношенні Тегерану були пом'якшені після набуття чинності 20 січня 2014 року проміжного договору щодо призупинки іранської ядерної програми Ірану (яка була підписана 24 листопада 2013 року між Ісламською Республікою Іран та «шісткою»). Насамперед, Сполучені Штати послабили санкції у відношенні експорту іранської нафти, призупинки обмеження для іноземців, які «реалізують транзакції, пов'язані із експортом іранської нафтохімічної продукції, займаються в Ірані торгівлею золотом та дорогоцінними металами, а також займаються поставками товарів та послуг для іранського автомобільного сектору». На певний час було також призупинено діяльність санкцій по відношенню Іранської державної телекомунікаційної корпорації. Boeing та General Electric отримали дозвіл на поставку запчастин та проведення ремонту авіаційних двигунів. У листопад 2014 року було призупинено дію санкцій США у відношенні третіх країн, направлених на обмеження закупівлі нафти та нафтопродуктів від Ірану.

Поворотним моментом у відносинах та розвитку іранської ядерної програми відіграв «Всеохоплюючий план дій» який вступив у силу 18 жовтня 2015 року, який був розроблений

«шісткою країн засновниць», головною метою якого була відміна санкцій, які накладались на Іран у зв'язку із турбулентним розвитком його ядерної програми, в обмін на надання міжнародному середовищу контроль над подальшим розвитком його ядерної програми. 16 січня 2016 року Ісламська Республіка Іран підтвердила виконання своїх зобов'язань щодо Всеохоплюючого плану дій та підтвердив факт передачі своєї ядерної діяльності під контроль МАГАТЕ. Тим самим, США за каденції Барака Обами підписав відміну вторинних санкцій, які стосувалися іноземних компаній та філіалів американських компаній. 7-го жовтня 2016 року були дозволені різні доларові угоди між Іраном та офшорними банківськими установами, але за умови того, що вони не будуть торкатися міжнародної американської фінансової системи. Відповідно була знята заборона на міжнародні фінансові операції із американськими компаніями, котрі могли б бути контрольовані певними індивідами, які підпадають під санкції. Проте варто згадати, про те, що не дивлячись на доволі демократичний підхід та політику лояльності та побудови «довірливих відносин» між США та Ісламською Республікою Іран, першочергові санкції, які забороняли ділові контакти між Іраном та фізичними та юридичними обличчям все США ж таки залишались діяти. Громадянам Сполучених Штатів як і раніше заборонялось здійснювати фінансові транзакції або угоди між урядом Ірану та іранськими фінансовими інститутами. У чорному списку на той час залишалось приблизно 200 людей та компаній.

Аналіз еволюції санкційного режиму Сполучених Штатів був би неможливим без розгляду адміністрації Дональда Трампа. Ще під час своєї передвиборчої кампанії, Трамп неодноразово звинувачував Тегеран у спонсорстві тероризму та різко критикував ядерну угоду із Іраном. Після обрання Дональда Трампа почалось посилення санкційного режиму по відношенню до Ірану. Відповідно, таким чином за порушення прав людини у 2017 році адміністрація президента Д. Трампа включила до санкційного списку Тегеранську організацію в'язниць, а у травні та липні розширила санкції проти ряду юридичних та фізичних осіб, які «підтримували балістичну ракетну програму Ірану, іранські воєнні закупки та Корпус вартових ісламської революції». 2 серпня 2017 року президент Трамп підписав закон про «протидію протівникам Америки за посередництва санкцій», який передбачав введення обмежень щодо осіб, які мали відношення до іранської програми щодо розробки балістичних ракет. 2017 рік зафіксував також початок більш жорсткої стратегії Вашингтону по відношенню до Тегерану, відповідно якій Сполучені Штати мали за мету протистояти його «дестабілізуючому впливу».

Міністерство фінансів США розпочало санкційну атаку проти трьох організацій, а також визнано Корпус вартових ісламської революції – «організацією, яка підтримує тероризм». 16 листопада 2017 року президент Трамп подовжив ембарго на поставку нафти та нафтопродуктів із Ірану.

Рішучим кроком адміністрації Дональда Трампа був вихід Сполучених Штатів Америки із домовленості щодо іранської ядерної програми, що означало поступове відродження дій раніше заморожених у відношенні із Всеохоплюючим планом дій обмежувальних заходів у відношенні Тегерану, а також третіх країн. 6 серпня 2018 року коли президентом Дональдом Трампом був підписана угода, відповідно якій санкції повинні були бути повернені у два етапи [2]. 7 серпня були встановлені обмеження на продаж Ірану американської валюти, закупівлю у Тегерану золота та інших коштовних металів, отримання іранських бондів та облігацій, а також співробітництво із іранським машинобудівництвом. Під санкційну хвилю також підпали компанії, які спеціалізувались на алюмінії, графіті, вугіллі, а також компанії, які випускали комп'ютерні програми для промислових підприємств. Відповідно, наступним етапом у відновленні обмежень, пов'язаних із експортом нафти та енергетичним сектором, судноплавством та суднобудівництвом, діяльності фінансових інституцій, які реалізовували операції із Центральним Банком Ірану. Таким чином, 2018 рік зафіксував повне відновлення усіх американських санкцій, які були відмінені у 2016 році на момент підписання Всеохоплюючого плану дій [3].

Європейський союз безсумнівно висловив свій жаль із рішенням Вашингтону відновити повний санкційний пакет проти Тегерану. На противагу цьому, Тегеран вирішив піти більш дипломатичним шляхом та дотримуватись умов угоди про ядерну програму, якщо Європейський союз зможе компенсувати збитки, яких будуть завдавати санкції Сполучених Штатів. Блокувальний статут, положення якого були спрямовані на захист європейських санкцій від впливу екстериторіальних санкцій США набув чинності у серпні того ж року. Проте позиція США та насамперед Джона Болтона заявила про те, що Сполучені Штати не дозволять Європейському Союзу або іншим країнам, або організаціям обходити санкції відносно Ірану, ініційовані Вашингтоном. У листопаді 2018 року Іран був відключений від міжнародної банківської системи SWIFT. На початку 2019 року Німеччина, Франція та Велика Британія дали офіційний старт роботі інструменту взаєморозрахунків з Іраном, який був покликаний зберегти торгово-економічні відносини з цією країною та не допустити потрапляння європейських компаній під антиіранські санкції США [5]; інструмент обходу американських санкцій мав назву INSTEX – Instrument in Support of

Trade Exchanges («Інструмент підтримки в торгових операціях») [6].

Із приходом до влади адміністрації Джо Байдена у 2020 році, американський президент зазначив, що санкції не будуть скасовані проти Ірану доти, доки Ісламська Республіка не виконає своїх зобов'язань щодо ядерної угоди. Під час перших двох років президентства Джо Байдена дискурс між обома країнами набирав різних оборотів, починаючи від послаблення санкцій переходячи до посилення ядерної кризи в Ірані. Враховуючи також традиційну гру в енергетичну дипломатію, офіційні особи в США приватно визнають, що вони поступово пом'якшили певні санкції щодо продажу іранської нафти [7]. Наразі Тегеран відновив видобуток до найвищого рівня з моменту виведення заборони п'ять років тому і постачає до КНР найбільше сирової нафти за останнє десятиліття. Знижена цінова політика, полегшення споживачам та центральним банкам після років шаленої інфляції. Економічні інтереси Ірану та Сполучених Штатів доволі збігаються, коли мова доходить до збільшення оборотів барелів нафти на ринку. Проте все же таки Держдепартамент США заявив, що вони суворо продовжуватимуть дотримуватись жорсткої систем нафтових та інших санкцій проти Ірану та визнав, що рівень експорту регулярно залежить від цін на нафту та інші фактори. Відновлення продажу нафти є однією із найбільш відчутних ознак того, що Іран, який фінансово похитнувся після років ізоляції, знову затверджує себе на світовій арені після того, як почав налагоджувати зв'язки з регіональними суперниками та зміцнювати відносини з Китаєм.

Звертаючи увагу на події на міжнародній арені, насамперед на війну в Україні, іранську підтримку російської армії, а також початок бомбардування одного із головних стратегічних партнерів США на Близькому Сході – Ізраїлю, залишаються абсолютними головними пріоритетами адміністрації Байдена і відповідно США не виключають нових санкцій проти Ісламської Республіки Іран у зв'язку із поновленням конфлікту на Близькому Сході. Відповідно, адміністрація Дж. Байдена не планує послаблювати санкції проти Тегерану у будь-якому разі, а навпаки продовжують вивчати інформацію, щодо того, яким чином можна підсилити цей санкційний режим [4].

Висновок. У даній науковій статті було проведено аналіз еволюції економічних санкцій Сполучених Штатів Америки проти Ірану за останні три президентські каденції. В результаті дослідження були виявлені ключові тенденції та зміни в політиці санкцій, а також їхній вплив на відносини між обома країнами.

Перший висновок полягає в тому, що підходи до санкцій проти Ірану значно змінилися протягом останніх десятиліть. Під час президентства

трьох останніх лідерів США, було спостережено різні стратегії та підходи до використання санкцій як інструменту впливу на поведінку Ірану.

Другий висновок вказує на те, що санкції залишаються важливим інструментом зовнішньої політики США в контексті відносин з Іраном. Вони використовуються для спроби вплинути на ядерну програму Ірану, підтримувати права людини та змінювати поведінку Іранського уряду.

Третій висновок стосується впливу санкцій на відносини між Сполученими Штатами та Іраном. Дослідження показує, що санкції можуть суттєво погіршувати дипломатичні відносини та підвищувати напругу між країнами. Однак вони також можуть бути важливим інструментом для досягнення конкретних цілей в рамках міжнародної політики.

У підсумку, ця стаття демонструє складність та динаміку використання економічних санкцій як засобу впливу на міжнародну сцену. Розуміння еволюції політики санкцій Сполученими Штатами Америки стосовно Ірану є важливим для аналізу міжнародних відносин та вирішення геополітичних конфліктів.

Література

1. Брамфіл, Г. «Видавці розходяться в думках щодо реакції на рішення щодо торгового ембарго США». *Nature* 427, 663 (2004). URL: <https://doi.org/10.1038/427663a>.

2. Братерський О. «Ціль – зміна режиму»: чи переживе Іран блокаду США? *Газета.ру*. 2018. URL: https://www.gazeta.ru/politics/2018/11/06_a_12048739.shtml.

3. Гурьянов С. «США задоволені своїми санкціями проти Ірану». *Ділова газета «Погляд»*. 23 вересня 2018. URL: <https://vz.ru/news/2018/9/23/943043.html>.

4. Давигора О. «Підтримка України та Ізраїлю є головними абсолютними головними пріоритетами адміністрації Байдена – мінфін, США». 11 жовтня 2023 р. URL: <https://www.unian.ua/world/pidtrimka-ukrajini-ta-izrajilyu-ye-absolyutnimi-golovnimi-prioritetami-administraciji-baydena-minfin-ssha-12422169.html>

5. Норіна А. «ЄС винайшов способи обійти санкції США проти Ірану». *Ділова газета «Погляд»*. 21 січня 2019. URL: <https://vz.ru/news/2019/1/21/960369.html>.

6. Міністерство Європи та закордонних справ, 10 держав-акціонерів INSTEX вирішили ліквідувати INSTEX через триваючі перешкоди з боку Ірану. 9 березня 2023 р. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/iran/news/article/the-10-instex-shareholder-states-have-decided-to-liquidate-instex-due-to>

7. Сміт Г., Паола А., Бартенштейн Б. «Для глобальних нафтових ринків угода США та Ірану вже відбувається». 25 серпня 2023 р. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-08-25/for-global-oil-markets-a-us-iran-deal-is-already-happening?leadSource=verify%20wall>

Анотація

Бондаренко В. Д. Еволюція економічних санкцій США проти Ірану та їх вплив на відносини між обома країнами. – Стаття.

Співробітництво та конфлікти між країнами в глобальній політичній арені завжди були предметом уваги дослідників та політиків. Однак однією з ключових арен для цих відносин є економічний сектор, а саме використання економічних санкцій. Економічні санкції, як інструмент зовнішньої політики, набули особливого значення за останні десятиліття, особливо у контексті відносин Сполучених Штатів Америки та Ісламської Республіки Іран. Питання економічних санкцій щодо Ірану не обмежуються простою блокадою економічних відносин між країнами. Це складний політичний і економічний інструмент, який включає в себе широкий спектр дій, спрямованих на зміну поведінки і рішень країни-об'єкта санкцій. Економічні санкції можуть включати заморожування активів, обмеження на торгівлю, обмеження фінансових операцій та багато інших заходів. Ця наукова стаття розглядає економічні санкції Сполучених Штатів Америки проти Ісламської Республіки Іран та їх вплив на відносини між цими двома країнами. Ця тема стала актуальною через послідовні адміністрації американських президентів та їхнє прагнення впливати на політичну та економічну поведінку Ірану.

Для кращого розуміння динаміки відносин між Сполученими Штатами та Іраном через призму економічних санкцій, є логічним намір використовувати ключові аспекти таких санкцій, офіційні документи, які їх підтримують, і договірну базу, а також навести цитати з важливих джерел у тексті для підтримки аналізу та аргументації. Дослідження такого роду розкриватиме складну взаємодію між економічними санкціями і відносинами між двома країнами та їхнім впливом на геополітичну карту регіону. Наукова стаття розгляне історію та еволюцію економічних санкцій США проти Ірану, їхні цілі та наслідки, а також спроби розв'язання конфлікту через дипломатичні механізми. Аналіз допоможе краще зрозуміти динаміку відносин між цими двома важливими країнами та їхні наслідки для регіональної та світової стабільності.

Ключові слова: економічні санкції, США, зовнішня політика, Ісламська Республіка Іран, економічні відносини, геополітична динаміка.

Summary

Bondarenko V. D. The evolution of US economic sanctions against Iran and their impact on relations between both countries. – Article.

Cooperation and conflicts among nations in the global political arena have always been a subject of interest for researchers and policymakers. However, one of the key arenas for these relations is the economic sector, specifically the use of economic sanctions. Economic sanctions, as instruments of foreign policy, have gained prominence in recent decades, especially in the context of relations between the United States and the Islamic Republic of Iran. The issue of economic sanctions against Iran goes beyond a simple blockade of economic relations between countries. It is a complex political and economic

tool that encompasses a wide range of actions aimed at altering the behaviour and decisions of the target country. Economic sanctions can include asset freezes, trade restrictions, financial transaction limitations, and many other measures. This scientific article examines the economic sanctions imposed by the United States against the Islamic Republic of Iran and their impact on relations between these two countries. This topic has become relevant due to the consecutive administrations of American presidents and their efforts to influence Iran's political and economic behaviour. To better understand the dynamics of U.S.-Iran relations through the lens of economic sanctions, it is logical to utilize key aspects of such sanctions, official documents supporting them, and the treaty base, and provide quotations from

important sources within the text to support analysis and argumentation. Research of this kind will reveal the intricate interaction between economic sanctions and relations between the two countries and their impact on the geopolitical landscape of the region. The scientific article will explore the history and evolution of U.S. economic sanctions against Iran, their objectives, and consequences, as well as attempts to resolve the conflict through diplomatic mechanisms. The analysis will help to better comprehend the dynamics of relations between these two crucial nations and their implications for regional and global stability.

Key words: economic sanctions, United States of America, foreign policy, Islamic Republic of Iran, economic relations, geopolitical dynamics